

יחסי דתיים-חילונים-לפני עור לא תתן מכשול

הקדמה ומיקוד

בשבועות הקרובים נלמד על יחס הראוי ע"פ השקפתה של תורה לציבור שאינו שומר תורה ומצוות המכונה "חילונים" הן בהיבטים ההלכתיים הפרטיים של סוגיה זו והן בהיבטים הציבוריים השבוע נעסוק ביסודות דין לפני עור לא תתן מכשול סוגייה זו למעשה תתחלק לשתי סוגיות כאשר השבוע נעסוק בעיקר ביסודות הדין ובשבוע הבא נעסוק בהשלכותיו בימינו ליחסים הראויים בין דתיים לחילונים לימודנו השבוע יתחלק לארבעה חלקים (ע"פ כותרות המשנה המובאות בדפי המקורות)

חלק א: לפני עור לא תתן מכשול לעומת דין מסייע לידי עוברי עברה- בחלק זה נלמד את ההבדל בין דין "לפני עור" לדין "מסייע". מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד היטב את המשנה ע"ז והגמ' שעליה (מקורות 1-2) וכן את המשנה בשביעית (על הגמ' ב"מ והמאירי ניתן לדלג) לאחר מכן יש ללמוד היטב את דברי הריטב"א וכן את דברי התוספות (מקור 8) על דברי התוספות (מקור 7) ניתן לדלג. לאחר מכן יש להבין היטב את שורש מחלוקתם של המשנה למלך והכתב סופר וכן להבין את יסוד דברי האגרות משה.

חלק ב: דין תולין שמא יעשה בהיתר באיסור "לפני עור"- בחלק זה נלמד את יסוד היכולת לתלות בדין לפני עור שמא האדם לא יחטא ויעשה הדבר בדרך היתר וגבולותיו של היתר ייחודי זה. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד היטב את הירושלמי שביעית וכן את דברי הגמ' ע"ז. לאחר מכן יש ללמוד היטב את הבנת הריטב"א התוספות והרשב"א לסוגיות אלו (על דברי המאירי, הגמ' בנדרים והתוספות שעליה ניתן לדלג) לאחר מכן יש ללמוד את דברי השו"ע המביא סוגיה זו להלכה וכן את דברי הציץ אליעזר המבאר דבריו (על הט"ז, ש"ך ואגרות משה ניתן לדלג)

חלק ג: דין לפני דלפני באיסור "לפני עור"- בחלק זה נלמד עד כמה צריך לחשוש שכפועל יוצא ממעשינו יעשה אדם אחר איסור. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את כל המקורות בחלק זה (למעט דברי הש"ך עליהם ניתן לדלג)

חלק ד: דין לפני עור במכירה- בחלק זה נלמד האם שייך איסור לפני עור במכירה ומדוע וכן את דברי החזון איש המסבירים את טעם ההקלות המיוחדות בדין לפני עור. יש ללמוד את כל המקורות בחלק זה.

לפני עור לא תתן מכשול לעומת דין מסייע לידי עוברי עברה

1. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ב עמוד א

מתני'./ לפני אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים - אסור לשאת ולתת עמהם, להשאילן ולשאול מהן, להלוותן וללוות מהן, לפורען ולפרוע מהן; רבי יהודה אומר: נפרעין מהן, מפני שמיצר הוא לו; אמרו לו: אע"פ שמיצר הוא עכשיו, שמח הוא לאחר זמן.

2. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ו עמוד א-עמוד ב

איבעיא להו: משום הרווחה, או דלמא משום +ויקרא יט+ ולפני עור לא תתן מכשול? למאי נפקא מינה? דאית ליה בהמה לדידיה, אי אמרת משום הרווחה - הא קא מרווח ליה, אי אמרת משום לפני עור לא תתן מכשול - הא אית ליה לדידיה. וכי אית ליה לא עבר משום עור לא תתן מכשול? והתניא, אמר רבי נתן: מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר, ואבר מן החי לבני נח? ת"ל: +ויקרא יט+ ולפני עור לא תתן מכשול; והא הכא דכי לא יהיבין ליה שקלי איהו, וקעבר משום לפני עור לא תתן מכשול! הב"ע - דקאי בתרי עברי נהרא. דיקא נמי, דקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן, ש"מ.

3. משנה מסכת שביעית פרק ה

משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה ורחיים ותנור אבל לא תבור ולא תטחן עמה אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברה ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה אבל משתטיל המים לא תגע אצלה שאין מחזקין ידי עוברי עבירה וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום ומחזקין ידי נכרים בשביעית אבל לא ידי ישראל ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום:

4. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף ה עמוד א- עמוד ב

ההוא רעיא דהוו מסרי ליה כל יומא חיותא בסהדי, יומא חד מסרו ליה בלא סהדי, לסוף אמר להו: לא היו דברים מעולם. אתו סהדי אסהידו ביה דאכל תרתי מינייהו. אמר רבי זירא: אם איתא לדרבי חייא קמייתא - משתבע אשאר. - אמר ליה אביי: אם איתא משתבע? והא גזלן הוא! - אמר ליה: שכנגדו קאמינא. השתא נמי, דליתא לדרבי חייא - נחייביה מדרב נחמן. דתנן: מנה לי בידך! - אין לך בידי - פטור. ואמר רב נחמן: משביעין אותו שבועת היסט. - דרב נחמן תקנתא היא, ותקנתא לתקנתא לא עבדינן. - ותיפוק ליה דהוה ליה רועה, ואמר רב יהודה: סתם רועה פסול! - לא קשיא, הא - דידיה, הא - דעלמא. דאי לא תימא הכי, אנן חיותא לרועה היכי מסרינן? והא כתיב +ויקרא י"ט+ לפני עור לא תתן מכשל? אלא: חזקה, אין אדם חוטא ולא לו.

5. בית הבחירה למאירי מסכת עבודה זרה דף ו עמוד א

כל מה שנאסר לנו משום לפני עור לא תתן מכשול אם הוא רשאי ליקח מאותו דבר בזולתנו מותר לנו למכור לו שהרי אין המכשול בא בשלנו מעתה מותר לנו למכור דבר האסור לו אע"פ שהוא לוקחה לאכילה הואיל והוא מוצא לקנות בזולתנו ומ"מ אסור ליתן לו ואם הוא מוצא במזומן ובלא קנין אף נתינתו מותרת וכל שכן אם היה מאותו דבר בידו ואע"פ שמ"מ גורם לו להרבות באיסור אין בזו נתינת מכשול וכן כל כיוצא בזה ומ"מ ראוי להמנע מסרך מסייע ידי עוברי עבירה וכן מ"מ אם אינו מוצא אלא בטורח אסור להמציא לו בהזמנה:

6. חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף ו עמוד ב

תלמוד לומר ולפני עור לא תתן מכשול והא הכא דכי לא יהבינן ליה שקיל להו איהו וקאמרינן דעבר משום לפני עור הכא במאי עסקינן דקאי בתרי עברי נהרא. פירוש דלא מצי שקיל לה, דיקא נמי דקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן שמע מינה. וכן הלכה, מיהו הני מילי לענין לפני עור לא תתן מכשול דכל היכא דתבעי לה סתמא דומיא דמתני' והא דנזיר ואבר מן החי שאנו חוששין לתקלה כל היכא דמצי עביד איסור שלא על ידינו ליתא משום ולפני עור ואע"פ שהוא מרבה באיסור על ידינו לא חיישינן, אבל מכל מקום אי תבע ליה בפירוש לאיסורא נהי דמשום ולפני עור ליכא, אכתי [איכא] איסורא במילתא משום מסייע ידי עוברי עבירה כל שאנו גורמין לו לעשות איסור או להרבות באיסור, וכדקיימא לן (גיטין ס"ב א') שאין מסייעין ידי ישראל בשביעית ואפילו לומר להם (הוחזקו) [התחזקו] אסור, ולא עוד אלא שאנו חייבין למחות בידו, דכל ישראל ערביין זה לזה, וכל שכן שאסור לגרום להם לעשות שום איסור או להרבות באיסור כלל, וכדאמרינן בפרק שנים אוחזין (ב"מ ה' ב') דאי לא תימא הכי אנן חיותא לרועה היכי מסרינן וכדפרישנא התם, מורי ורבי נר"ו.

7. תוספות מסכת עבודה זרה דף ו עמוד ב

מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר - נראה דה"ה בכל שאר איסורין אלא להכי נקט כוס יין לנזיר משום דמסתמא למישתי קא בעי ליה כיון דכ"ע חמרא שתו ושמא שכח נזירתו אבל ישראל שאמר הושיט לי נבלה או חזיר או שום איסור אין לחושדו מלהושיט לו אבל אם ידוע לו שרוצה לאכלו אסור להושיט לו ואפי' הוא שלו מדקאמר אי לא יהיב ליה שקיל ליה איהו ולפי זה אסור להושיט למומרים לעבודת כוכבים דבר איסור אע"פ שהוא שלהם כי הדבר ידוע שיאכלוהו והוא נאסר להם דכישאל גמור חשבינן ליה ומיירי בדקאי במקום שלא יוכל ליקח אם לא יושיט לו זה וכדמסיק דקאי בתרי עברי נהרא.

8. תוספות מסכת שבת דף ג עמוד א

בבא דרישא פטור ומותר - וא"ת והא קא עבר אלפני עור לא תתן מכשול ואפילו מיירי שהיה יכול ליטלו אפילו לא היה בידו דלא עבר משום לפני עור דמושיט כוס יין לנזיר מוקי לה בפ"ק דמס' עבודת כוכבים (דף ו:): דקאי בתרי עברי דנהרא מ"מ איסור דרבנן מיהא איכא שחייב להפרישו מאיסור ואפילו אי מיירי בנכרי דלא שייך לפני עור מיהו איסור דרבנן מיהא איכא כדתניא בשילהי פירקין (דף יט.) נותנין מזונות לנכרי בחצר נטלו ויצא אין נזקקין לו משמע דווקא כשהנכרי בחצר אבל אם עומד בחוץ ופושט ידו לפניו משמע דאסור ליתן להדיא ע"מ להוציא ויש לומר דמיירי בנכרי והחפץ של נכרי דאפילו מכניס ומוציא כל היום אין כאן איסור כלל כיון שאין החפץ של בעל הבית.

9. משנה למלך הלכות מלוה ולוה פרק ד הלכה ב

כדרך שאסור להלוות כך אסור ללוות ברבית כו'. כתב הרב פ"מ ח"ב סימן ק"ה דהיכא דהלוה הוה חזי דהמלוה הוה מוזיף ברבית הני דמים גופייהו לאינש אחרינא ליכא משום ולפני עור כההיא דאמרינן בפ"ק דע"ז דמושיט כוס יין לנזיר דלא מיחייב משום ולפני עור אלא אי קאי בתרי עברי דנהרא אבל אי לא קאי בתרי עברי דנהרא לא עבר המושיט אלפני עור ע"כ ותימה דל"ד כלל לנזיר דשאני התם דהאיסור דלפני עור לא היה נעשה אם לא היה מושיט זה הכוס ולפי זה אף אם הושיט אינו עובר אבל גבי רבית דאם לא היה לוה זה היה הלוה האחר עובר אלפני עור בשביל שלוה זה לא נפטר מלפני עור ודכוותה גבי נזיר נמי אם היה מושיט לו אחר כוס יין בתרי עברי ובא אחר והושיט לו פשיטא דעובר ועוד יש לחלק ולומר דלא הותר ללוה ללוות בשביל שלוה אחר רוצה ללוות משום דאפשר שהלוה יחזור בו ולא ילוה ונמצא דאיהו הוא דקא מכשיל למלוה ובשלמא גבי ערב ועדים ליכא למימר הכי שאם יחזור בו המלוה אף דאיכא ערב ועדים יחזור בו ואם אינו חוזר בו הרי בלאו הכי היה מלוה וגבי נזיר הוי דכוותיה

10. שו"ת כתב סופר יורה דעה סימן פג

ונשובה נא ונחקורה אם יש להתיר משום דימצא לקנות במקומו אצל סוחריו ישראלים דעוברי' ונכשלים ומוכרים ואם לא ימכור לו זה יקנה במק"א הנה במושכל ראשון נראה דאין חילוק בין ימצא לקנו' מנכרי או מישראל אחר מ"ש כיון שבלא"ה יקנה ויעשה איסור מה לי אם יקנה מישראל או מנכרי כיון שאין אנו מביאין לידי איסור ואין נותן לפניו מכשול וכן פשיט' ליה לתשוב' פני משה ח"ב סי' ק"ה בלוה בריב' היכא דהלוה חזי דהמלוה הוי מלוה בריב' הני דמים גופייהו לישראל אחרינא ליכא משום דלפ"ע וכו' כהאי דאמרי' פ"ק דע"ז דווקא דקאי בתרי עברי דנהרא וכו' אמנם במל"מ פ"ד ממלוה ולוה ה' ב' חולק על הפ"מ מסברא דשאני התם דאיסור מעשה נעשה גם אם לא ה' מושיט לו הכוס ולכן אף אם הושיט אינו עובר בל"ע אבל גבי רבית אם לא ילוה הוא יהי' הלוה אחר עובר על ל"ע משו"ה לא נפטר גם הוא מל"ע ועוד יש לחלק ולומר דלא הותר ללוה זה ללוות דאפשר דלוה אחר יחזור בו ולא ילוה ונמצא איהי דקא מכשיל למלוה ע"כ והנה סברא ראשונה דמל"מ מ"ש דכיון דלוה אחר יעבר בל"ע לא נפטר זה מל"ע ולא ידענא להסביר מה לי אם האחר יעבור בל"ע כיון שילוה לאחר ויעבור המלוה ולוה כל מה דעובר עכשיו ע"י שילוה הוא ממנו ולא הוא גורם לו שיעבור דבלא"ה יעבור ממילא הוא הלוה זה אינו עובר בל"ע דגם בלעדו יכשל המלוה וכן בנזיר אם ישראל אחר מושיט לו מותר לזה להושיט ומ"ש עוד אולי יחזור בו הלוה ולא ילוה נראה כוונתו כיון דעושה הלוה איסור אם ילוה איכא ספק שמא יחזור בו ולא ירצה לעשות איסור ומשו"ה לא כ' המל"מ שמא יחזור המלוה ולא ירצה להלוות לאחר רק לו כיון שמלוה לו ואינו חש לאיסור ה"ה שלא ימנע מלהלוות לאחר משו' איסור רבית לכן כ' דלוה האחר יחזור בו ולא ירצה להלוות ברבי' ואפשר שכן הוא כדבריו ואין תפיסה בזה על בעל פ"מ דאמר דינא היכא שידוע שלא יחזור שעשה כן הלוה האחר כ"פ ולוה ממנו ברבית או עומד לפניו שילוה לו ברבית.

11. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן יג ד"ה ובדבר שאף

ובדבר שאף סעודה הגדולה שוודאי יאכל בביתו, הא בביתו יעלה לו במעות, וכאן כשיתן לו שותפו יאכל בחינם, שכתב נכדי יקירי שכיוון שברור שיקנה כשלא יאכל כאן, אולי הוא כחד עברא. וכן בנזיר כשברור שילך ויקנה יין מחנות הסמוך, הוא כחד עברא, ולא יהיה איסור דלפני עיוור כשיתן לו, אף שהוא בחינם. הנה נלע"ד דבטירחא דווקא וודאי תלוי במדריגת כל אחד. דאף כשהוא בחד עברא דנהרא, אם הנזיר זקן או חלש שקשה לפניו להשיג היין, אפילו כשהוא בחד עברא איכא איסורא דלפני עיוור. ורק כשהנזיר הוא צעיר בימים ובריא, ליכא איסור דלפני עיוור, מאחר שהטירחא לא נחשב לו כלום להמנע מלעבור על האיסור בשביל הטירחא. אבל לגבי ממון, דאיכא עניים שלא יעברו על האיסור כשיצטרכו לקנות בכסף, ואף בעשירים אירע להם שלא היה להן מעות בכיסם לקנות תיכף, שאז וודאי איכא לפני עיוור כשיתן לו בחינם, אין לחלק למעשה, דלא ניתן לשיעורים. ועובר אלפני עיוור כשיתן לו בחינם היין האסור לו לשתות.

דין תולין שמא יעשה בהיתר, באיסור "לפני עור"

12. תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק ה הלכה ד

משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה ורחיים ותנור אבל לא תבור ולא תטחן עמה אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברה ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה אבל משתטיל המים לא תגע אצלה שאין מחזקין ידי עוברי עבירה וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום ומחזקין ידי נכרים בשביעית אבל לא ידי ישראל ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום:

גמ' רבי זעירא בעי קומי רבי מנא מתניתא בסתם אבל במפרש לא א"ל וסתמו לאו כפירושו הוא אני אומר נפה לספור בו מעות כברה לכבור בה חול רחיים לטחון בו סממנין תנור לטמון בו אונין של פשתן

13. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף טו עמוד א- טז עמוד א

רב הונא זבין ההיא פרה לעובד כוכבים, אמר ליה רב חסדא: מ"ט עבד מר הכי? אמר ליה: אימור לשחיטה זבנה. ומנא תימרא דאמרינן כי האי גוונא? דתנן, בש"א: לא ימכור אדם פרה החורשת בשביעית, וב"ה מתירין, מפני שיכול לשוחטה. אמר רבה: מי דמי? התם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית, הכא אדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת! א"ל אביי: וכל היכא דאדם מצווה אסור? והרי שדה, דאדם מצווה על שביתת שדהו בשביעית, ותנן, בש"א: לא ימכור אדם שדה ניר בשביעית, וב"ה מתירין, מפני שיכול להובירה! מתקיף לה רב אשי: וכל היכא דאין אדם מצווה שרי? והרי כלים, דאין אדם מצווה על שביתת כלים בשביעית, ותנן, אלו הן כלים שאין אדם רשאי למוכרן בשביעית: המחרישה וכל כליה, העול והמזרה והדקר! אלא אמר רב אשי: כל היכא דאיכא למיתלא תלינן ואע"ג דמצווה, וכל היכא דליכא למיתלי לא תלינן אע"ג דאינו מצווה.

14. בית הבחירה למאירי מסכת עבודה זרה דף טו עמוד ב

זה שכתבנו בהתר השאלת נפה וכברה שהוא משום איבה י"מ אף באלו מפני שאין מיוחדים לעבירה ויש לתלות בהם לקולא כגון נפה למנות בה מעות וכברה לכבור בה את החול וכן היא שנויה בתלמוד המערב שבמסכת שביעית ולא יראה לי כן שאם כן לא הוצרכו לבא עליה מפני דרכי שלום אלא שלדעתי לא אמרוהו כן בתלמוד המערב אלא שלא להתיר אלא בסתם שמאחר שיש כאן איבה תולין בה אף על צד רחוק כגון אלו שהזכרנו אבל מה שאין בו צד איבה אין תולין בו על צדדין רחוקים כאלו שאם כן אף במחרישה וחברותיה יש לתלות בהם לקצת דברים רחוקים אלא שכל שאין שם איבה אין תולין אלא בדברים המצויים ולשון תלמוד המערב מתניתין בסתם אבל במפרש לא ושאלו בה וסתמו לא כפירושו כלומר והרי אלו כלים המיוחדים לכך הם ותירץ שאני אומר נפה למנות בה מעות כברה לכבור בה חול כלומר ומאחר שיש שם איבה תולין אף בדברים שאין מצויים ומ"מ בחמישי של גיטין ס"א א' פרשונה בשטה האחרת ויישבנו שם מה שהוצרכו לבא עליה מפני דרכי שלום:

15. חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף טו עמוד ב

מי דמי התם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית. תמיה לי מילתא מאי קאמר אדרבה נהי דהתם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית איכא איסורא אחרנא והיינו איסורא דלפני עור, והא חמיר שהוא איסור שבגופו טפי מאיסורא דהכא שאינו בגופו, ומסתברא לי דהכי קאמר דהתם כיון דליכא אלא לאו דלפני עור אין לאו דלפני עור אלא כשנותנו למי שיעשה בו עבירה ודאי, ורבנן אסרו אפילו סתמו היכא שיש רגלים לדבר לחוש שיעבור בו זה עבירה ועשו סתמו כפירושו, וכל היכא דאיכא למיתלי לקולא דלאו לעבירה בעי ליה אוקמהו רבנן אדינא והתירוהו, אבל הכא שהוא מוזהר מן התורה על שביתת בהמתו כל היכא דאיכא חשש מלאכה חיישינן ואסרו רבנן ולא תלינן לקולא, והיינו דאחמור ביה רבנן לאסור מכירה אטו שכירות, שתחילת איסורו מן התורה בבהמתו (אבל) [אפילו] מן הספק הוא, שיש לו ליוזר שמירה מעולה בבהמתו שלא לעשות מלאכה אפילו על ידי אחרים ואפילו בשנטולה ממנו למידי דהיתירא כמו שהוא מוזהר על עצמו.

16. תוספות מסכת גיטין דף סא עמוד א

משאלת אשה לחברתה כו' - בסיפא מפרש דקתני מתני' מפני דרכי שלום וקשה לר"ת ותיפוק ליה דהוה שרי משום דאיכא למיתלי בתבואה של היתר כדאשכחן במסכת שביעית בפ"ה (מ"ח) ב"ש אומרים לא ימכור לו פרה החורשת בשביעית וב"ה מתירין מפני שיכול לשוחטה עוד תנן התם (גז"ש מ"ו) אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרם בשביעית מחרישה וכלי העול כו' זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור לאיסור ולהיתר מותר וליכא למימר דהתם נמי לא שרי אלא מפני דרכי שלום דבמכר לא שייך דרכי שלום ועוד דקא דייק בפ"ק דמסכת ע"ז (דף טו:): מינה מבית הלל דשרי למכור פרה לעובד כוכבים דאימר לשחיטה זבנה ואפילו שייך דרכי שלום במוכר לישראל משום דנראה כחושדו כשאינו רוצה למכור לו במוכר לעובד כוכבים לא שייך כלל דרכי שלום ועוד דעל כרחך התם לאו משום דרכי שלום הוא מדלא תני להו הכא ואומר ר"ת דהכא בידוע שאין לה אלא פירות שביעית הלכך אי לאו משום דרכי שלום הוה אסור ובמכר דלא שייך דרכי שלום אסור היכא דליכא למיתלי וכן משמע בירושלמי דקאמר אני אומר נפה לספור בה מעו' כברה לכבור בו חול

ריחים לטחון בו סמנין תנור לטמון בו אונין של פשתן משמע דמיירי דאין לו תבואה של היתר למיתלי בה וההיא דירושלמי לא הוה תלייה גמורה כפרה לשחיטה דא"כ בלא דרכי שלום נמי הוה שרי כמו במוכר וא"ת לפירוש ר"ת מאי פריך בגמ' מ"ש רישא ומ"ש סיפא כיון דבודאי בפירות שביעית איירי וי"ל דקסבר הש"ס דאחמור רבנן בתבואת החשודים כאילו הוא בודאי טבל דאוקמיה אחזקה.

17. חידושי הרשב"א מסכת גיטין דף סא עמוד א

מתני' משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה וכו', ק"ל דהא תנא פ"ק דע"ז לא ימכור לו פרה החורשת בשביעית וב"ה מתירין מפני שיכול לומר לו לשחיטה מכרתיו לך דאלמא אי ליכא למיתלי אסור, וי"ל דהכא נמי איכא למיתלי, והכי גרסינן בירושלמי ר' זעירא בעי קומי ר' מונא מתנייתא בסתם הא במפרש לא, א"ל וסתמו לאו כפירושו הוא אני אומר נפה למפזר בה מעות כברה למיכבר בה חול רחים לטחון בהן סמנין תנור לטמון בו אונין של פשתן, וא"ת וא"כ אמאי קתני הכא וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום והא אמרי' התם דאף במכירה דליכא מפני דרכי שלום כי איתא למיתלי מותר, י"ל דהכא כיון דלית ליה הנאה מיניה אי לאו משום דרכי שלום אע"ג דאית ליה למיתלי לא הוה ליה לעיולי נפשיה בספקא ותרתו בעינן, אבל התם במכירה כיון דאיכא למיתלי התירו לו לצורך עצמו, והיינו דלא קתני בסופא אלא אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברה ולא קתני רחים ותנור משום דרישא לא אצטריך אלא לאשמועי' דברחים ותנור איכא למיתלי בטחינת סמנין ובטחינת אונין של פשתן אבל בסופא לא אצטריך.

18. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף סב עמוד ב

רב אשי הוה ליה ההוא אבא, זבניה לבי נורא. א"ל רבינא לרב אשי: האיכא +ויקרא י"ט+ לפני עור לא תתן מכשול! א"ל: רוב עצים להסקה ניתנו.

19. תוספות מסכת נדרים דף סב עמוד ב

רוב עצים להסקה - וכל היכא דאיכא למיתלי בהיתירא תלינן מכאן יש ללמוד שאסור להלות מעות לצורך בנין עבודת כוכבים או לצורך תכשיטיה כ"ש למכור להם משמשינן דברי תיפלות כגון גביעים מחתות וספרים והמונע יצליח.

20. שולחן ערוך יורה דעה סימן קנא סעיף א

דברים שהם מיוחדים למין ממנין עבודת כוכבים שבאותו מקום, אסור למכור לעובדי אותן עבודות כוכבים שבאותו מקום. ואם קונה הרבה ביחד, שניכר הדבר שהוא קונה אותם לסחורה, מותר. וכן אם אומר שצריך אותם לדברים אחרים, והישראל יודע שכדבריו כן הוא, מותר. ודברים שאינם מיוחדים לה, מוכרים אותם סתם. ואם פירש העובד כוכבים שהוא קונה אותם לעבודת כוכבים, אסור למכור לו אלא אם כן פסלן מלהקריבו לעבודת כוכבים. הגה: אסור למכור לעובד כוכבים מים, כשיודעים שרוצה לעשות מהם מים להטביל. (תא"ו נ"ז). היו מעורבים דברים המיוחדים עם דברים שאינם מיוחדים, כגון לבונה זכה בכלל לבונה שחורה, מוכר הכל סתם ואין חוששין שמא ילקט הזכה לבדה לעבודת כוכבים. וכן כל כיוצא בזה. הגה: ודוקא לכהן או לעובד כוכבים, שחזקתו שיקטיר הלבונה לעבודת כוכבים, אבל לסתם עובד כוכבים, שרי. י"א הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתם, היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר, מותר למכור להם כל דבר. (מרדכי דפ"ק דע"ז). ויש מחמירין. ונהגו להקל כסברא הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו. (ר"ן שם ובתוספות ואשיר"י והגמ"ר פ"ק דשבת לדעת הרב).

21. ט"ז יורה דעה סימן קנא ס"ק א

דברים שהם מיוחדים כו'. - משמע באם הדבר מסופק אי לאיל שייך או לדבר אחר אזלינן לקולא וכן אמרינן לקמן במכירת בהמה גסה בטור:

22. ש"ך יורה דעה סימן קנא ס"ק ז

ונהגו להקל - לשון ד"מ מיהו בזמן הזה יש להקל מטעם דמקילין להשתתף עמהם עכ"ל ר"ל כמ"ש בא"ח ס"ס קנ"ז דבזמן הזה מותר להשתתף עמהם שכוונתם לעושה שמים וארץ אלא שמשתפים שם שמים ודבר אחר ולא מצינו שיש בזה משום לפני עור שאין בני נח מזהרין על השתוף וה"ה הכא:

23. שו"ת ציץ אליעזר חלק כ סימן כ

דעת המרדכי בע"ז שם דבדלא קאי בתרי עברי דנהרא שרי לגמרי ואין בזה איסור של מסייע ידי עוברי עבירה. שבעיקר הדין אנו מוצאים ברמ"א שמסכים לדיעה זאת, שכן פוסק ביו"ד סי' קנ"א סעי' א' וז"ל: י"א הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתה היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר מותר למכור להם כל דבר, ויש מחמירין, ונהגו להקל כסברא הראשונה וכל בעל נפש יחמיר לעצמו. הרי לנו שבעיקר הדין והמנהג מסכים הרמ"א להקל, ורק כותב דכל בעל נפש יחמיר לעצמו. אמנם יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר שזה שכותב הרמ"א שנהגו להקל כסברא הראשונה הוא מטעם אחר, והיינו מטעם דמקילין בזה"ז להשתתף עמהם שכוונתם לעושה שמים וארץ, וכמו"ש הש"ך בסק"ז, אבל מזה בעצמו שדעת המתירין כותב הרמ"א בלשון י"א, ודעת האוסרים כותב רק בלשון ויש מחמירין משמע שסובר לעיקר כדעת המתירין, ושוב ראיתי בתשובת חות יאיר (סי' קפ"ה) שכותב ג"כ כדברי דמלשון רמ"א במ"ש ויש מחמירין ולא כתב ויש אוסרין מכלל שדעתו נוטה עם המתירין וזה כלל בידינו ע"ש.

24. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן עב

וגם מסתבר דלא אסרו משום מסייע ידי עוברי עבירה כשליכא איסור לפני עור אלא בנותן לו דבר שיעשה בו רק מעשה העבירה אבל בדבר שהעיקר הוא למעשה היתר כגון שכירת האולם שהוא לעשות בו החתונה והסעודה רק שיעשה שם גם מעשה עבירה דרקודים אין להחשיב שהשכירות הוא ע"ז ולאסור, דאל"כ היה לן לאסור מלמכור כל כלי לעוברי עבירה כגון קדרות לבשל משום דיבשל בהו גם בשבת וגם מאכלות אסורות אלא הוא משום דכיון דעיקר הדבר אינו לאיסורין לא אסרו בזה משום מסייע כשליכא איסור דלפני עור... וראיה קצת משביעית פ"ה מ"ו דתנן זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור לאיסור ולהיתר מותר, אף שכיון שאיירי בחשוד על השביעית כמפורש בכל המפרשים מהא דירושלמי, א"כ הרי ודאי יעשה בהם גם מלאכת איסור ומ"מ מותר

דין לפני דלפני באיסור "לפני עור"

25. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יד עמוד א

לבונה. אמר רבי יצחק אמר ר"ש בן לקיש: לבונה זכה. תנא: ומכולן מוכרין להן חבילה. וכמה חבילה? פירש ר' יהודה בן בתירא: אין חבילה פחותה משלשה מנין. וליחוש דלמא אזיל ומזבין לאחריני ומקטרי! אמר אביי: אלפני מפקדינן, אלפני דלפני לא מפקדינן.

26. חידושי הריטב"א מסכת עבודה זרה דף יד עמוד א

אמר אביי אלפני עור מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן. והא דאמרין התם (גדה ס"א ב' ולקמן ס"ה ב') גבי בגד שאבד בו כלאים שלא ימכרו לנכרי שמא ימכרו לישראל, ואמרין נמי כי האי בפסחים (מ' ב') בארבא דטבעה בחישתא, ולקמן בפרק השוכר (ס"ה ב') גבי ביתא דחטי דנפל עלייהו חביתא דיין נסך, התם הוא לגבי ישראל מפני שאנו מוזהרים שלא לגרום על ידינו שום תקלת עבירה ושלא יצא מתחת ידינו דבר שאפשר שיעבור בו ישראל עבירה, אבל משום לפני עור לא תתן מכשול ממש ליכא אלא כשאנו נותנין אותו למי שיעבור בו עבירה.

27. תוספות רי"ד מסכת עבודה זרה דף יד עמוד א

אמר אביי על ולפני עור לא תתן מכשול מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן ראיתי מקשים כאן ממאי דאמר' בגד שאבד בו כלאים ה"ז לא ימכרו לגוי דילמא אזיל ומזבין ל' לישראל. וממאי דאמר' בגיד הנשה שאסור ליתן לנכרי ירך חתיכה שלא ניטל ממנה גיד הנשה שמא יחזור וימכרנה לישראל. והא לפני דלפני הוא ונראה לי שאין זו קושיא של כלום דהיכא מיקרי ולפני עור לא תתן מכשול. דשרינן לפני דלפני הנ"מ כי ידע חבר' מאי קא עביד ולא מימנע כגון גוי בע"ז ונזיר בין דידעי דאיסורא קא עבדי ולא מימנעי התם ודאי לא מפקדינן אלפני דלפני אבל ישראל כשר שאלו היה יודע שהוא אסור לא היה עושה אותו ועל ידך שאתה משים מכשול לפניו הוא עושה איסור בלא ידיעה הו"ל כאלו היא מחטיאו בידיים ובכל טצדקי שבעולם הוא אסור לעשותו כגון גיד הנשה וכלאים ומאי דאמר' בפסחים

על ההיא ארבע דחיטי דטבעא בנהרא ואסרו למוכרם לגוים כי אם קבא קבא שיכלו קודם לפסח שמא יחזרו וימכרום לישראל וישראל עושה איסור על ידך בלא ידיעה: [מהדות"ל]

28. ש"ך יורה דעה סימן קנא ס"ק ה (עיין שולחן ערוך המובא לעיל) לסתם עובד כוכבים שרי - ולא חיישינן שיתננו לכהן דאלפני דלפני לא מפקדינן:

דין לפני עור במכירה

29. שו"ת מהרש"ם חלק ו סימן יא

להרב מו"ה יוסף דוד וארשאווסקי נ"י מו"צ קאליש.

ומה ששאל בדבר המנהג בבתי משקאות שנותנים לאכול ולשתות לכל הבאים במחיר אשר יושת, ורבים המתפרצים מן הישראלים האוכלים לחם בלא נט"י ובלא המוציא, אם יש בזה איסור משום לפ"ע. +יעויין בשו"ת תורת חסד חאו"ח סי' ה' שנשאל ג"כ בזה והאריך וביאר כל פרטי דין זה. וגם הוא הסכים להלכה דבמוכר לו ויוכל לקנות במק"א ליכא איסורא כלל, ועיין בשו"ת מהרי"א אסאד חאו"ח סי' ד' ג"כ בזה באורך +

והנה בד"ז כבר האריך בתשו' חו"י סי' קפ"ה בדין מכירת איסור למורת, ובתשו' מהר"י אסאד חיו"ד סי' קמ"ז וסי' קע"ז, ונדודע דברי המג"א ופמ"ג סי' קס"ג אם בדרבנן איכא משום מסייע, ודעת פמ"ג להקל, ואף שהמג"א רמז לתוס' גיטין ס"א, וע"ז נ"ה, ומשם יש להוכיח להיפוך, מ"מ י"ל למאי דאי בברכות נ"ב דנט"י אין לו עיקר מה"ת, א"כ י"ל דבכה"ג יש להקל טפי, ולפימ"ש בתשו' הרא"ס מרגלית סי' נ"ג דאיסור מכירה הוא רק במקום דאיכא משום לפ"ע, אבל היכי דלא קאי בתרי עברי דנהרא, אלא דאיכא משום דמסייע לידי עוברי עבירה, אם כן דוקא במסייע בגופו או בממונו דרך שאלה, אבל במוכרו לו לא מיקרי מסייע, שהרי הוא קיבל דמים ומוכרו לגמרי וברשותו דלוקח קאי על שם, (ועי' תשו' ב"ש חאו"ח סי' ל"ח והג"ה שם) א"כ בנ"ד שיש לו לקנות במק"א וליכא רק משום מסייע, י"ל דבדרך מכירה שרי, וכה ראיתי גם בשו"ת בי"צ מהרב הגאבד"ק פרעמישלא וכעת בלבוב חאו"ח סי' כ"ט שהאריך בזה, וכל מ"ש שם מתוס' גיטין ותוס' ע"ז רמז המג"א בעצמו, ועי' בפיה"מ להר"מ פ"ו דתרומות מ"ג שכתב דמסייע לידי עוברי עבירה עובר משום אל תשת ידך עם רשע, וזהו דבר חדש שלא נזכר במחברים.

30. חזון איש שביעית סימן יב סעיף ט

ונראה דהא דהקלו חכמים בספק אע"ג דספק מכשול ודאי אסור ליתן לפני עור והיה ראוי להחמיר בספיקות משום דאם באנו להחמיר בספיקות נמי נעשה מכשול שנמנע חסד ודרכי חיים ושלום מעצמנו ומהם והן רק ע"ה וחייבין אנחנו להחיותם ולהיטיב עמם וכש"כ שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם ועוברין על לא תשנא ועוד כמה לאוין שאין איסורן קל מאיסור זה שאנו באין להציל אותם ממנו (ואף למכור לעכו"ם כן שגם הן מוזהרים על השלום עם ישראל) וכן אמרו מו"ק יז. במכה בנו גדול והלכך שקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקונסם ולמשוך ידינו מהם ושלא נגרום מכשולים יותר גדולים להם ולנו והכריעו למכרם בזמן שהוא ודאי לעבירה ולהתיר בספק וזו דרך הממוצעת והישרה (והיינו נמי טעמא דשרינן בשעה שאין האיסור עדיין מוכן כמו שמותר למכור שדה לחשוד על המעשר ולא נאסר אלא אחר שהגיע לעונת המעשרות בעם הארץ כדתנן במעשרות פרק ה משנה ג וכן בחשוד על השביעית תנן התם שלא ימכור משהגיע לעונת המעשרות אבל קודם מותר וכ"ש שמותר קודם שביעית אע"ג שכל הני סופו לבא ע"י מכשול לחשוד אלא שהדבר מסור (לחכמים)

מקורות נוספים להרחבה

- הלכה ממקורה הלכות צבא חלק א (עמודים 271-288) - בעמודים אלו מבאר בהרחבה ובבהירות הרב י"צ רימון את יסודות דיני לפני עור ומפרט השלכות רבות הנוגעות לימינו

- שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן סו, וכן אגרות משה יורה דעה חלק א סימן עב- בתשובות אלו מבאר המחבר את דין לפני עוור בהשכרת דירה למחללי שבת והשכרת אולם שמחות שיבצעו בו איסורים ומחדש דינים שונים בגדרי איסור לפני עוור (חלק מהתשובה ביו"ד א עב מובא במקורות אך כדאי לראות את התשובה במלואה)
- שו"ת משנה הלכות חלק יב סימן תכב- בתשובה זו עוסק המחבר בשאלה האם מותר למכור לבעל חנות דבר מה אשר יכול הוא לרמות את הקונים על ידו.
- שו"ת יחזה דעת חלק ג סימן סז- בשאלה זו מבאר המחבר האם מותר למכור בחנות בגדים שאם לובשים אותם לבדם אינם צנועים
- שו"ת ציץ אליעזר חלק כא סימן יד- בתשובה זו עוסק המחבר בשאלה האם מותר למכור סיגריות לאנשים מעשנים
- תחומין כה-חוק נישואין וגירושין היצא שכרו בהפסדו- הרב בקשי דורון- במאמר זה עוסק המחבר בשאלה האם במצב בו ידוע שהזוג לא ישמר מאיסורי אשת איש אם יש מקום להימנע מלחתן אותם כדת משה וישראל ע"מ לא להביאם לידי איסורים חמורים אלו.